

ПЕРЕДМОВА
ДО АНГЛІЙСЬКОГО ВИДАННЯ

Роберт Мур

У неутвта чимало форм, і всі вони дуже небезпечні. У дев'ятнадцятому та двадцятому століттях зусилля людства на значну міру були спрямовані на звільнення самих себе від традиційного, забобонного підходу до великих питань (а також від помилок у питаннях малих, на яких великі, власне кажучи, і ґрунтовані) — люди намагалися зробити це, перевизначивши царини знання та викшталтувавши в кожній з них спеціальну методу, що була би слушною для розробки того чи того питання. Такі зусилля дали незчисленні плоди, проте довелося й дещо за це сплатити. Щойно кожна нова ґалузь розробила спеціальну лексику, котра дозволяла прудко та достеменно посилатися на свій власний, швидко зростаючий запас ідей і відкриттів, і щойно виникла потреба в підвищенні кваліфікації фахівців, відразу же власна вченість відгородила теоретиків не лише від людства взагалі, а й від винаходів, що з'явилися в інших царинах — ба навіть від інших частин їхньої власної “парафії”. Така ізоляція зменшує не лише корисність, а й розумність їхньої праці — значні зусилля доводиться витратити тільки на подолання невеличких недоліків, таких очевидних спеціалісту, що працює “в сусідньому відділі”, — хоча всю цю енергію можна би спрямовувати на ліквідацію тих вад, що їх було би значно легше розгледіти, кинувши погляд з віддаленішої перспективи. Марк Блок помітив у поглядах багатьох істориків таку суперечність: “коли

питання стоїть у тому, аби встановити, чи дійсно люди колись зробили те чи те, історики чомусь нездатні виявляти значну старанність. Якщо ж вони переходять до підстав для цього вчинку, то звичайно вдовольняються найпростішою видимістю, як правило, ґрунтованою на одній з тих сентенцій банальної психології, про які навіть не можна сказати, що вони є істиною на більшу чи меншу міру, ніж їхні протилежності”. Коли ж історик заглядає в щілину того паркану, що огорожує його сферу діяльності, він бачить там своїх сусідів (скажімо, із царини літератури чи соціології), котрі так само ввічливо покладаються на історичні банальності, що є наївними, застарілими або надто спрощують дійсність.

Cogito ergo sum. Якщо в модерного світу є початок, він розташований саме тут. “Ера Розуму” скинула з п’єдесталу авторитети в релігії й політиці та заклала підвалини для суспільства, ґрунтованого на, здається, безмежному збільшенні багатства через систематичне збагнення та використання природи. Учинивши так, вона рішуче розірвала із традиційним світом — включаючи не лише своє власне минуле, а й ті частини сучасного світу, що не отримали своєї частки зиску від Прогресу Європи, — і при цьому наділила нас і ліками, котрі дали нам змогу жити досить заможного, і хворобами, що їх ми не спромоглисявилікувати.

“Я мислю, а відтак, існую”, — ці слова Декарта знає кожен учень, проте не так-то й легко зрозуміти, чому та як вони змінили світ. Це питання призначене не лише історикам чи філософам, адже природа й межі раціонального дослідження розташовані в осередді математики та фізики, соціології та психології — усіх природничих і суспільних наук. Це питання має цікавити не тільки теоретиків й інтелектуалів, бо від того, чи може розум претендувати на унікальний, панівний статус, вищий від усіх інших форм керівництва, вповні залежать і людська та суспільна особистість, і обґрунтованість моральних та політичних дій. Ернест Гелнер цілком міг задовольнитися тим, що описав би той вибір, котрий Декарт уважав за такий важливий, — між незалежністю розуму та претензіями культури, тобто всієї людської, а не лише генетичної спадщини. Цього було б цілком достатньо, щоб написати надзвичайно важливу книгу — адже та дилема визначила наступні три століття західної думки, — але він пішов далі. Він запропонував сміливе й потужне розв’язання останньої та найболючішої проблеми, що її розум, здається, ставить перед своїми сучасними оборонцями: чи є сам розум лишень ще одним гатунком ірраціональної віри. Як наслідок, ця книжка для багатьох своїх читачів напевно виявиться джерелом не лише нового погляду на минуле, а й нової надії на майбутнє.